

Het komt voor dat predikanten soms grote delen van hun preken via internet kopiëren van anderen, signaleerde prof. dr. H. van den Belt maandag op de Haamstedeconferentie. In hoeverre mag een predikant gedachten van anderen overnemen? Op deze pagina geven drie betrokkenen hun mening.

Laat prediker dienaar zijn van Kerk

De gedachte dat een preek helemaal het eigen werk van een predikant moet zijn, steunt op een verkeerde theologie, stelt **ds. E. E. Bouter**.

Voor de avondmaalspreek van morgen heb ik een gedachte ontleend aan collega D. M. van de Linde. Moet ik hem in de preek vermelden? En wat dan te doen met de gebruikte wetenschappelijke commentaren? Of met de Bijbelse theologie die ik las? Natuurlijk moet er voor een preek grondige studie worden gedaan, veel gebed, veel meditatie. Maar het hoeft niet allemaal uit de predikant zelf te komen. Als ik uit mijn preken zou moeten weglaten wat ik bij anderen vind, bijvoorbeeld: binnen-Bijbelse verbanden, rake typering, sterke tegenstellingen, dan is dat een verlies.

Bronvermelding

Met grote dankbaarheid lees ik preken van kerkvaders, van middeleeuwen, van negentiende- en twintigste-eeuwen. Groten uit die tijd hebben mijn hart en gedachten gevormd en doen dat nog steeds. Maar de vondsten die ik bij hen doe verantwoord ik op zondag lang niet altijd in een 'voetnootje', dat slaat de preek dood. Evenals

bij het lezen, is een bronvermelding in de preek een hinderlijke onderbreking van het verhaal.

Retorisch gezien is het niet fraai om in de preek alles steeds keurig te verantwoorden. Bovendien is het helemaal niet verplicht om alles te verantwoorden. De theologie die dit voorschrijft, is een ontspoorde reformatische theologie. De Reformatie stelde niet de leer van de Kerk maar de Bijbel centraal. Wat vroeger priester heette, werd dienaar van het Woord. Daarbij werd beoogd het geloof vooral persoonlijk geloof te laten zijn: een zaak van het hart.

Mannetjesputterij

Bij alle goeds die deze omwenteling heeft gebracht, is na vijf eeuwen de schaduwzijde ons bekend. De nadruk op het persoonlijke verwordt makkelijk tot individualisme. Geloven is dan een individualistische verbinding met de Heere geworden zonder gezagvolle tussenkomst van de kerk of welke kerkelijke dienaar dan ook. Hoe deze ontsporing heeft huisgehouden in de kerk van de Reformatie is af te lezen aan de versplintering in het protestantse deel van het 'geestesspectrum'.

Ook in het denken over het schrijven van een preek werkt de ontsporing door, maar daar veel minder zichtbaar. Volgens die

ontspoorde opvatting moet de dienaar van het Woord een vrijwel onmiddellijk lijntje van inspiratie hebben ('senkrecht von oben'), waaruit alles moet komen. Een preek wordt zo een persoonlijk werkstuk; de wekelijkse test van spirituele originaliteit; geestelijke mannetjesputterij. Echter, het steeds opnieuw moeten leveren van zo'n bewijs put de dienaar uit, werkt verschraling in de hand en leidt tot de zonde van hoogmoed.

Veel vruchtbaarder wordt het als we de predikant niet alleen zien als dienaar van het Woord maar, wat hij ook is, dienaar van de Kerk. Heel de leer van de Kerk, heel de traditie van uitleg staat tot zijn beschikking. Hij doordenkt die, gebruikt die, legt misschien nieuwe verbanden en voegt zo soms zelf weer aan de traditie toe.

Schatten

De vondsten die hij bij anderen doet en leent voor zijn preek hoeft hij natuurlijk niet te verantwoorden. Een preek is geen wetenschappelijke verhandeling en ook niet een presentatie van de geestelijke kwaliteit van de dienaar.

Preken is allereerst verkondigen wat de Kerk gelooft. En door vanuit het geloof van de Kerk te preken, wordt het gevaar dat bij de individualistische opvatting op de loer ligt, namelijk hoogmoed,

een breidel aangelegd.

De mooie dingen die de prediker verkondigt, maken hem niet opgeblazen, want hij weet dat hijzelf niet zo rijk is, maar dat de Kerk waartoe hij hoort rijk is omdat zij van Christus is. Zo brengt hij, al prekend, oude en nieuwe schatten naar voren; meestal meer oude dan nieuwe. Voor die oude schatten hoeft hij zich niet te verant-

als we hem dienaar van de Kerk laten zijn. Dan wordt de preek minder een persoonlijke prestatie en meer het doorgeven van het geloof van de Kerk.

Prof. Baars doet daarom een juiste suggestie als hij zegt dat predikanten veel preken moeten lezen (RD 28-8). Laten we Augustinus, Newman of Noordmans, om er maar een paar te noemen, ter hand

Preken is allereerst verkondigen wat de Kerk gelooft

woorden, laat staan dat hij zich moet schamen als hij zich niet verantwoordt.

De traditie van de allegorische uitleg begint bij Origenes. Veel kerkvaders nemen van zijn exegetische vondsten over zonder hem in een voetnootje te vermelden. Dat is geen kerkvaderlijke luiheid, maar kerkelijk denken. Het is prima als we dit navolgen.

Dienaar

De klem waarin protestantse voorgangers kunnen raken door de ontspoorde theologie is dat ze, als dienaars van het Woord, op de preek moeten 'scoren'. Ze worden afgerekend op originaliteit. We bevrijden een predikant uit die klem

nemen zodat onze kleine geest bedauwd wordt door een veel grotere. Leen vrijelijk van hen en bedien daarmee de gemeente van Christus.

Studeren

En als dan een gemeentelid naar je toekomt en zegt dat iets in de preek hem getroffen heeft, kun je naar waarheid zeggen: „Broeder of zuster, dit is het geloof van de Kerk die u gedoopt heeft; ik mag het u doorgeven. Geef daarom de eer aan Christus, want uit Hem is het genomen. Geef mij liever tijd. Om te studeren.”

.....
De auteur is hervormd predikant te Overberg.

'Plagiaat' het mooiste wat er is

In de tijd van de Bijbelschrijvers was het heel gewoon om teksten van anderen over te nemen, schrijft **dr. Marjo C. A. Korpel**. In een preek mag dat ook best gebeuren, als de prediker er maar werkelijk door geïnspireerd is.

Collega H. van den Belt maakte op de Haamstedeconferentie gewag van plagiërende predikanten op de kansel. „Voorspelbaarheid en plagiaat zijn symptomen, niet alleen van luiheid, maar ook van geestelijke armoede, van onvermogen om de stem van God te horen”, oordeelde hij daarover. De vraag is echter of je hier zo'n beladen term als "plagiaat" zomaar mag gebruiken.

Als we naar de Bijbel kijken, die toch de bron vormt voor de prediking, dan blijkt dat in de tijd van de Bijbel het begrip plagiaat geheel onbekend is. Het tegendeel is het geval: in het oude Nabije Oosten was het onder schrijvers juist een grote kunst om teksten van anderen opnieuw te gebruiken. Soms door ze integraal over te nemen, en in een bredere

context te zetten, of ook door ze te bewerken en in eigen woorden over te nemen.

Uiteraard werd dat ook weleens in meer negatieve zin benut. Egyptische farao's en Assyrische koningen gingen zelfs soms zo ver dat zij verslagen van overwinningen van hun voorgangers door hun hofschrijvers en beeldende kunstenaars lieten bewerken, zodat het leek of zijzelf die overwinningen geboekt hadden.

Jesaja en Micha

Ook in religieuze teksten maakte men gebruik van wat anderen al hadden geschreven. De Kanaanitische schrijver Ilimilku, die omstreeks 1250 voor Christus leefde, heeft een uitgebreide tekst opgetekend over de god Baäl, waarin elementen voorkomen die ook in oudere teksten over de god Baäl al voorkwamen. Die Ilimilku heeft er echter een knap en lang eigen gedicht van gemaakt. En ook zijn eigen naam in het colofon gezet.

En wat te denken van profeten, die ook teksten van anderen gebruikten, terwijl uiteindelijk hun naam boven het boek kwam te staan. Zoals Jesaja 2:2-4 en Micha 4:1-3 over de dag waarop alle volkeren naar de berg Sion zullen

toestromen, en de zwaarden tot ploegijzers zullen worden omgevormd. Zijn deze woorden van Jesaja of van Micha, of misschien zelfs wel van een niet in de Bijbel terechtgekomen naamloze profeet uit de dagen van Jesaja en Micha? Plagieerden de profeten Jesaja en Micha? Getuigde dit van luiheid en geestelijke armoede? Nee, natuurlijk niet!

Calvijn

Ook bij de evangelisten is te zien dat zij soms vrijwel identieke teksten doorgeven, in gelijke bewoordingen als een andere evangelist. Wat al die schrijvers en sprekers in Bijbelse tijden deden, was goede en bemoedigende woorden van anderen gebruiken in hun eigen profetie of verkondiging. Omdat ze er zelf door aangesproken werden. Zoals we in onze tijd ook niet zelden woorden van anderen overnemen zoals van Calvijn, Bonhoeffer, C. S. Lewis, Martin Luther King, Henri Nouwen, en anderen, omdat hun woorden aanspreken, inspireren.

In Bijbelse tijden was het hoogst ongebruikelijk om aan te geven van wie je teksten overnam. De literaire kunst was immers om de woorden van anderen te

integreren in de eigen tekst, maar wel zo dat de goede verstaander het nog wel kon opmerken dat woorden van een ander waren gebruikt. Zoals bij Jesaja en Micha en de evangelisten.

Nieuw lied

Maar ook elders in de Bijbel komen we de herhalingen tegen, en er zal geen Bijbelwetenschapper zijn die dit als plagiaat zal aanmerken, daar dit juist de Bijbelse manier van verkondigen was. De uitroep "Zingt de Heere een nieuw lied" is in de Psalmen zeer bekend, maar niet zelden blijkt het "nieuwe lied" een oud lied te zijn, dat men heeft aangepast aan de actualiteit. Onder "iets nieuws" verstonden de Bijbelse dichters en schrijvers dus veel meer een variatie op iets bestaands.

Of een lied werd zelfs integraal overgenomen, zoals de Psalmen 14 en 53, of Psalm 40:14-18 en Psalm 70. Gebruikmakend van inspirerende woorden van anderen vormden in latere tijd gelovige sprekers hun eigen nieuwe liederen en toespraken ('preken'). Soms ook werd gebruikgemaakt van een stukje geschiedschrijving. Zoals de overeenkomsten tussen Jesaja 36-39 en 2 Koningen 18-20 laten zien.

Is het overnemen van teksten van anderen in de verkondiging slecht? Moeten we het "plagiaat" noemen of zelfs "stelen"? Als we naar de Bijbelse verkondigers kijken zeker niet! Integendeel. Het ging de Bijbelse schrijvers en sprekers immers niet om hun eigen eer, maar het doel was om het Woord van God op zo goed mogelijke wijze te verkondigen.

Bijbelse voorbeelden

Waar het om gaat is of de spreker zich de woorden van de ander heeft eigen gemaakt, of de voorganger er werkelijk zelf door geïnspireerd is, en of de Geest de spreker heeft gegrepen via de woorden van anderen. Als dat zo is, kan de verkondiger de woorden (ook al zijn ze afkomstig van een ander) brengen als waren ze eigen woorden. Zulke woorden zullen immers ook een gemeente weer bemoedigen en inspireren. Misschien zouden we in de verkondiging toch ook eens wat vaker moeten kijken naar Bijbelse voorbeelden van verkondiging.

.....
De auteur is universitair hoofddocent Oude Testament en semitica aan de Protestantse Theologische Universiteit in Amsterdam.

beeld RD, Anton Dommerholt

De aanbevolen lengte van een opiniebijdrage bedraagt 750 woorden. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden opiniebijdragen (zonder overleg) te redigeren en/of in te korten, of zonder opgave van redenen te weigeren.
Coördinatie: Albert Groothedde en Willem van Klinken
E-mailadres: opinie@refdag.nl
In de rubriek Opgemerkt kunnen abonnees reageren op de redactionele inhoud van het RD. Uitzonderingen zijn: andere brieven in Opgemerkt, de rubriek "Kerkelijke pers/ZoGezegd", meditatieve bijdragen en recensies. Inzendingen (maximaal 300 woorden) moeten voorzien zijn van naam en adres van de schrijver. De redactie behoudt zich het recht van bekorting of weigering voor.
E-mailadres: hoofdredactie@refdag.nl
Het inzenden van een brief of opiniebijdrage houdt in dat de schrijver aan het Reformatisch Dagblad toestemming geeft tot het vastleggen, verveelvoudigen en verspreiden daarvan in gedrukte, elektronische of andere vorm, zoals cd-rom, databank, internet of geluidsdragers.

Creatief proces staat onder druk

Het hoort bij het karakter van een preek dat een predikant gedachten van anderen verwerkt, be- toogt **dr. H. de Leede**. Maar dat moet dan wel gebeuren in een zelfstan- dige en creatieve omgang met de bronnen. En dat proces staat steeds meer onder druk.

Één keer heb ik het meegemaakt, 34 jaar geleden, op vakantie in een zondagmorgendienst. Mijn vrouw en ik hoorden woordelijk een preek die ik een jaar daarvoor had gelezen in de serie "Genade voor Genade". Even flitst het dan door je hoofd: Zou hij dat vaker doen? Het vervelende is dat ik er altijd even aan moet denken wanneer ik deze collega tegenkom. Het kan zomaar gebeuren dat je –ik vermoed: volkomen ongegrond– anders naar iemand gaat kijken: met wantrouwen.

Dat kan zomaar het effect zijn van de waarneming dat predi- kanten (stukken van) andermans preken van internet plukken en kopiëren. "Plagiaat – nu ook al door dominees", "Misstanden in studeerkamers en bedrog op kansels", luiden al gauw de kranten- koppen. Ik heb geen enkel signaal

dat dit het geval zou zijn. En ik lees de bijdrage van prof. H. van den Belt ook niet in die richting. En mocht er een predikant zijn die door de woorden van Van den Belt ontdekt wordt aan de zonde van echt bedrog, die mag dankbaar zijn dat dat gebeurde.

Maar volgens mij is Van den Belt iets anders op het spoor dan plagiaat in juridische zin of notoir bedrog. Hij peilt in zijn waarne- ming een geestelijke nood, en zegt daar vervolgens een aantal behar- tigerswaardige woorden over, die kennelijk ook aankwamen. Ik wil er nog een paar dingen naast zet- ten om de onderliggende oorzaak te peilen van wat ik maar noem de "glijdende schaal van het gebruik van internet als kennisbron". Voor het gesprek in kerkenraden en tussen predikanten beperk ik mij tot vier punten.

Bronvermelding

Ten eerste vertroebelt de term "plagiaat" de discussie. Een preek is geen wetenschappelijke ver- handeling, waarbij bronvermel- ding voorwaarde is, en waarbij normen zijn voor de hoeveelheid geciteerde stof. Een preek is van een geheel andere aard. Bronver- melding in een preek is dan ook vreselijk („Zoals Calvijn zegt...") Dat soort zinnertes zijn dodelijk voor de gang van de preek). De prediker verwerkt woorden uit

de Schrift, uit de traditie, flarden uit gedichten, uit "Stille omgang" van Willem Barnard, en hij sluit af met een prachtige zin uit een me- ditatie van Noordmans. Dat alles wordt in de preek tot het woord van de prediker zelf, en –dat bidt en hoopt hij– voor de hoorders weer tot Gods Woord. Maar de geciteerde passages van anderen zijn niet meer van hen. De predi- ker mag ze vrijmoedig in handen nemen, bij de voorbereiding van de preek en op de kansel.

Maar –en dat is het tweede– een preek moet dan wel vrucht zijn van een zelfstandige omgang

die terecht uit als zijn preek, ook al heeft hij alles 'gevonden', en is weinig echt eigen vondst.

Creatieve proces

Het knelpunt en de oorzaak van wat Van den Belt op het spoor kwam, en ik zonder meer herken, is dat dit zelfstandige creatieve –scheppende!– proces naar de preek onder druk staat. In dat cre- atieve proces gaat de prediker de weg naar Boven (gebed, luisterende omgang met de tekst), de weg naar binnen (meditatie, inkeer, verwondering, aanbidding), en de weg naar buiten (het gesprek met

De academicus komt tot plagiaat door publicatiedruk, prestatie- dwang, carrièrhaast en een flinke scheut ijdelheid. Wat is het bij de prediker, dat deze de bocht te kort neemt, de bronnen meer en meer overschrijft in plaats van zelfstan- dig verwerkt? Ik geef een drietal aanbevelingen tot gesprek.

Hulp zoeken

Allereerst, moet een aantal predi- kanten niet te veel preken, in ver- houding tot de andere taken die zij ook moeten doen? Twee preken als vrucht van een geestelijk- creatief proces per week is schier onmogelijk.

In de tweede plaats verzame- len wij steeds meer kennis via internet. De kennisvergeving voor de preek is een andere kennisver- werving. Daar geldt: wie langzaam leest, verstaat beter en uiteindelijk sneller.

Tot slot vraagt het ambt van ons predikanten dat wij hulp zoeken, in de kerkenraad en in de colle- giale contacten, wanneer het ons over de schoenen loopt, en wij de verleiding voelen om anderen of onszelf (oude preken oplappen) te plagiëren.

Bronvermelding dodelijk voor gang van een preek

met de bronnen, de Schrift, de traditie, al die andere bronnen: commentaren, meditaties, preken van anderen. Vroeger raadpleegde je die in je boekenkast, nu zoeken we die steeds meer op internet. Principeel maakt dat geen ver- schil. Het gaat om het raadplegen van bronnen met het oog op het eigen creatieve –ambachtelijke en geestelijke– proces. Al het gevondene in de bronnen –soms gezocht en soms niet gezocht en toch aangereikt– componeert de prediker tot de preek. Hij spreekt

de gemeenteleden in de voor- bereiding). Hij moet ze alle drie gaan. Dat vraagt tijd, concentratie. En daar zit het echte knelpunt: de druk op de tijd, het afgeleid worden van de concentratie door van alles. En dan is er de verlei- ding van de snelle weg en de korte bocht. Daar leent internet als toegang tot de bronnen zich heel erg toe. Een digitale concordantie blijkt dan echt iets anders dan een Griekse Bijbel met woordenboek ernaast.

Dat brengt tot het vierde punt.

De auteur is universitair docent en onder- zoeker praktische theologie/homiletiek aan de Protestantse Theologische Universiteit/ PTHU in Amsterdam.